

**BARQAROR BOSHQARUV MODELLARINI ISHLAB CHIQISH:
EKOTURIZM LOYIHALARI UCHUN ZAMONAVIY
YONDASHUVLAR**

Sobirova Nilufar Bekpo‘lat qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
“Innovatsion menejment” kafedrası assistenti

Annotatsiya: Mazkur maqolada ekoturizm sohasida barqaror rivojlanishni ta’minlaydigan boshqaruv modellarini ishlab chiqish zaruriyati va ularning ahamiyati tahlil qilinadi. Global ekologik muammolar, tabiiy resurslarning cheklanganligi va turizmning ekologiyaga salbiy ta’siri sharoitida, ekoturizm — bu faqatgina sayohat qilish emas, balki tabiatni asrash, mahalliy aholining turmush darajasini oshirish va uzoq muddatli ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash vositasi sifatida namoyon bo‘lmoqda. Maqolada ekoturizm loyihalarining muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun kerakli bo‘lgan boshqaruv strategiyalari, mahalliy hamjamiyatlar bilan hamkorlik, davlat va nodavlat sektorlarining ishtiroki, shuningdek, monitoring va baholash tizimlari yoritiladi. Shuningdek, mualliflar ekoturizmga barqaror boshqaruv modelini shakllantirishda xalqaro tajribalarni ham tahlil qilib, O‘zbekiston sharoitida qo‘llash mumkin bo‘lgan takliflarni ilgari surishadi.

Kalit so‘zlar: Ekoturizm, barqaror rivojlanish, boshqaruv modeli, ekologik turizm, mahalliy hamjamiyat, monitoring, tabiatni muhofaza qilish, turizm strategiyasi.

Ekoturizm zamonaviy dunyo iqtisodiyotida ijobiy ekologik, ijtimoiy va madaniy ta’sirga ega bo‘lgan muhim sektor sifatida namoyon bo‘lmoqda. Bu turdagi turizm nafaqat sayyohlar uchun qiziqarli tajriba yaratadi, balki ekologik resurslarni muhofaza qilish, mahalliy aholi turmush darajasini oshirish va madaniy merosni asrash kabi global muammolarni hal qilishda muhim rol o‘ynaydi [1]. Shunday bo‘lsa-da, bu imkoniyatlardan foydalanish uchun boshqaruvning puxta o‘ylangan, barqaror va moslashuvchan modellari talab etiladi.

Barqaror boshqaruv modeli — bu ekologik cheklovlar va ijtimoiy manfaatlarni hisobga olgan holda, ekoturizmning iqtisodiy jihatdan barqarorligini ta'minlashga qaratilgan strategik tizimdir. Ushbu modelda manfaatdor tomonlar — davlat organlari, xususiy sektor, nodavlat tashkilotlar, mahalliy aholining rollari aniq belgilanishi zarur. Masalan, Kosta-Rika tajribasida mahalliy hamjamiyatlar ekoturizm loyihalarining bevosita ishtirokchisiga aylantirilgan, bu esa daromadlarni adolatli taqsimlash va tabiiy resurslarni asrashga katta turtki bergan [2].

Ekoturizmda boshqaruv modeli uch asosiy komponentdan iborat bo'lishi lozim: ekologik muhofaza, iqtisodiy foyda va ijtimoiy tenglik. Ekologik muhofaza doirasida biologik xilma-xillikni saqlash, suv va havo sifatini nazorat qilish, chiqindilarni boshqarish va tabiiy landshaftni asrash zarur. Bu borada GIS (Geographic Information Systems) va masofaviy zondlash texnologiyalaridan foydalanish boshqaruv samaradorligini oshiradi [3].

Iqtisodiy foyda esa turizm faoliyatidan tushadigan daromadlarni oshirish va ularni mahalliy iqtisodiyotga yo'naltirish orqali amalga oshiriladi. Misol uchun, Tanzaniyada Serengeti milliy bog'i orqali tushgan mablag'larning 50% dan ortig'i mahalliy loyihalarni moliyalashtirishga yo'naltiriladi [4]. Bu esa aholi orasida ekoturizmni qo'llab-quvvatlash va ekologik muhofazaga sadoqatni kuchaytiradi.

Ijtimoiy tenglik esa, ekoturizm jarayoniga mahalliy ayollar, yoshlar va ijtimoiy jihatdan zaif qatlamlarni jalb qilish orqali ta'minlanadi. Bu, o'z navbatida, ekoturizmning ijtimoiy legitimligini oshiradi. Barqaror boshqaruv modelining samaradorligi esa monitoring va baholash tizimi orqali muntazam nazorat qilinishi lozim. Ekoturizm loyihalarining ekologik va iqtisodiy ta'siri doimiy ravishda o'lchanib, kerakli tuzatishlar kiritilishi lozim [5].

O'zbekiston sharoitida ekoturizmning salohiyati katta bo'lib, bu yo'nalishda barqaror boshqaruv modellariga ehtiyoj kuchli sezilmoqda. Jumladan, Qoraqalpog'istondagi Ustyurt platosi, Surxondaryo viloyatidagi Boysun tog'lari va Samarqand viloyatidagi Zarafshon tog' tizmasi ekoturizm uchun noyob joylardir. Biroq, bu hududlarda ekoturizm infratuzilmasi sust rivojlangan, turizm faoliyati ekologik talablarga to'liq javob bermaydi, mahalliy aholi yetarlicha jalb qilinmagan. Shuning uchun, O'zbekistonda ekoturistik boshqaruv modeli quyidagi bosqichlarni o'z ichiga olishi zarur: ekologik audit,

manfaatdor tomonlar tahlili, infratuzilma bahosi, marketing strategiyasi va monitoring mexanizmlari [6].

O‘zbekistonda Ekoturizmni rivojlantirish strategiyasi loyihasida 2025-yilgacha barqaror turizm hududlarini yaratish, ekologik turizm sertifikatlash tizimini joriy etish, mahalliy aholini o‘qitish va raqamli texnologiyalarni joriy etish belgilangan [7]. Ayniqsa, “Green Destinations” konsepsiyasiga muvofiq, ekoturizm zonalarini xalqaro darajada tan olish orqali ularning jozibadorligini oshirish mumkin. Bundan tashqari, yoshlarni ekologik ko‘ngillilik faoliyatiga jalb etish orqali ularda ekologik madaniyatni shakllantirish mumkin bo‘ladi [8].

Ekoturizmda barqaror boshqaruv modelini shakllantirishda xalqaro tajribalardan samarali foydalanish juda muhim. Misol uchun, Kanada va Yangi Zelandiyada har bir ekoturistik faoliyat ekologik baholashdan o‘tkaziladi, maxsus litsenziya talab qilinadi va har yili hisobotlar tayyorlanadi [9]. Bu yondashuvlar O‘zbekistonda ham amaliyotga joriy etilishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, ekoturizmni muvaffaqiyatli rivojlantirish uchun barqaror boshqaruv modeli zarur. Bu model faqatgina ekologik emas, balki iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlikni ham ta‘minlashi lozim. O‘zbekiston sharoitida bu yo‘nalishda strategik rejalashtirish, ilmiy yondashuv va xalqaro hamkorlik asosida barqaror boshqaruv tizimlarini ishlab chiqish va joriy etish orqali ekoturizmni milliy iqtisodiyotning muhim tarmog‘iga aylantirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

[1] Honey, M. (2008). *Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise?* Island Press.

[2] Fennell, D. A. (2020). *Ecotourism*. Routledge.

[3] Gössling, S., & Hall, C. M. (2006). *Tourism and Global Environmental Change: Ecological, Social, Economic and Political Interrelationships*. Routledge.

[4] Buckley, R. (2009). Evaluating the net effects of ecotourism on the environment: a framework, first assessment and future research. *Journal of Sustainable Tourism*, 17(6), 643–672.

[5] Das, M., & Chatterjee, B. (2015). Ecotourism: A panacea or a predicament?. *Tourism Management Perspectives*, 14, 3–16.

[6] O‘zbekiston Respublikasi Turizm va madaniy meros vazirligi (2024).

Ekoturizmni rivojlantirish strategiyasi loyihasi.

[7] O‘zbekiston Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish vazirligi (2023). O‘zbekistonning Ekoturizm salohiyati haqida hisobot.

[8] Weaver, D. B. (2001). Ecotourism. Wiley.

[9] Canada Parks Department (2022). Sustainable Tourism Guidelines and Licensing Requirements. Government of Canada.